

ПЕДАГОГІКА

ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ

КРИВОРІЗЬКИЙ
ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

23'2008

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький державний педагогічний університет

ПЕДАГОГІКА
ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ
Випуск 23

Кривий Ріг
2008

ББК 74.2+74.58

Редакційна колегія:

- Буряк В.К.** - доктор педагогічних наук, професор, ректор,
(**головний редактор**);
- Кондрашова Л.В.** - доктор педагогічних наук, професор, проректор з
наукової роботи, академік МАТО
(**заступник головного редактора**);
- Штельмах Г.Б.** - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки (**відповідальний секретар**);
- Козлов А.В.** - доктор філологічних наук, завідувач кафедри української
літератури;
- Комаров В.О.** - доктор педагогічних наук, професор, зав. кафедри
Історії України;
- Макаров Р.М.** - доктор педагогічних наук, професор кафедри
педагогіки;
- Пікельна В.С.** - доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки
та методики трудового і професійного навчання.

**Затверджено постановою президії Вищої атестаційної комісії України
від 2.06.02р. №1-05/6**

Педагогіка вищої та середньої школи: Збірник наукових праць / гол. ред. – проф.
Буряк В.К. – Кривий Ріг: КДПУ, 2008. – Вип. 23. – 169 с.

У збірку наукових праць висвітлено проблеми навчання та виховання учнів у середній школі та студентів педагогічного навчального закладу, відображено результати наукових досліджень та методичних розробок викладачів, докторантів та аспірантів університету.

Матеріали, що представлені у збірнику, можуть викликати інтерес у широкого кола наукових працівників.

ББК 74.2+74.58

Педагогика высшей и средней школы: Сборник научных работ / гл. ред. – проф.
Буряк В.К. – Кривой Рог: КГПУ, 2008. – Вып. 23. – 169 с.

В сборнике научных работ освещены проблемы обучения и воспитания учащихся средней и студентов высшей педагогической школы, отображены результаты научных исследований и методических разработок преподавателей, докторантов и аспирантов университета.

Материалы сборника представляют интерес для широкого круга научных работников.

ББК 74.2+74.58

**Друкується за рішенням Вченої ради Криворізького державного педагогічного
університету від 21.08.04 протокол №1**

ISBN 996-7406-29-6

© Криворізький державний
педагогічний університет

ВИЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОСОБИСТІСНОГО І ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Стаття посвячена дослідженню психологічних особливостей особистості та професійного становлення майбутнього викладача іноземної мови. У роботі в якості критерію виявлення психологічних особливостей особистості та професійного становлення майбутнього викладача іноземної мови визначено самоідентифікацію особистості. Диференційовано, в першу чергу, психологічні особливості особистості та професійного становлення: 1) прагнення до ідентифікації себе як екзистенційальної даності, до самоопределення та самопізнання; 2) тенденція до саморефлексії в міжособистісній комунікації; 3) прагнення до визначення своєї особистісної ролі в суспільному житті; в другу чергу, психологічні особливості професійного становлення майбутнього викладача іноземної мови: 1) особистість сталкується з необхідністю присвоєння образу професії перетворюючого характеру (професія педагога), що актуалізує суб'єктну активність через розвиток творчих здібностей, самосвідомості, рефлексії, відповідальності; 2) професійний образ педагога-словесника передбачає розвиток суб'єктної активності в інтерсуб'єктній комунікації; 3) спеціальність викладача іноземної мови вимагає отождествлення особистістю студента себе з образом лінгвокультури, мовою якої вивчається. Дані емпіричного дослідження демонструють дисбаланс інтеграції особистісних та професійних емотивно-когнітивних конструктів.

Ключові слова: психологічні особливості особистості та становлення, психологічні особливості професійного становлення, викладач іноземної мови, самоідентифікація, інтеграція особистісних та професійних значень.

The article is devoted to the study of psychological peculiarities of a future foreign language teacher personal and professional development. Self-identification is stipulated in this work as the criteria of personal and professional peculiarities of the development of a future foreign language teacher. Personal and professional peculiarities of a future foreign language teacher's development are differentiated. The former include tendencies for identification personal: a) self-existence; b) self-reflection in interpersonal communication; c) role in social life and activity. The latter refer to the following peculiarities: a) personality faces a necessity of appropriating the image of a creative reorganizing profession (which is pedagogue); b) language teacher's professional image implies development of a subject's activity in the sphere of inter-subjects' communication; c) the speciality of foreign language teachers demands the

identification of the future foreign language teachers in the culture of a foreign language they teach. The data of theoretical and empirical research demonstrate a certain misbalance in integration of personal and professional emotive-cognitive constructs, which motivates further search of psychological ways for making the process harmonically balanced.

Key words: *psychological peculiarities of personal development, psychological peculiarities of professional development, foreign language teacher, self-identification, integration of personal and professional senses.*

Постановка загальної проблеми. Процес становлення особистості викладача іноземної мови є одним з найвідповідальніших в умовах одночасної інтеграції України в інтеркультурний простір і націоналізації суспільства. Вища школа під час професійної підготовки має сформувати особистість нового типу, характеристиками якої будуть, перш за все, усвідомлена суб'єктна активність в інтерсуб'єктній взаємодії, стійка система особистісних цінностей, прагнення до творчості й перетворення суспільного життя, стійка національна свідомість, інтеркультурна толерантність і комунікативність. Проте, сучасному стану підготовки викладачів іноземної мови бракує психологічного забезпечення гармонізації інформаційної і особистісної складових у формуванні майбутнього фахівця. Такий стан детермінований певними недоліками щодо процесу інтегрування особистісних особливостей студентів і професійних інформативних освітніх вимог.

Сучасний стан дослідження проблеми. До проблеми становлення особистості тією чи іншою мірою зверталися багато вчених. Досліджувалася проблема особистості як свідомого феномену, детермінант і механізмів внутрішньої мотивації, що спонукають людину до діяльності (Г.Костюк [12], С.Максименко [15], А.Маслоу [16], С.Рубінштейн [23], Т.Титаренко [26] та ін.). Проводився детальний аналіз психологічних механізмів ідентифікації особистості в різних соціальних ролях і сферах життєдіяльності (Е.Берн, Е.Еріксон [33], В.Зликов [7], [8], В.Швидкий [29], Л.Шнейдер [30] та ін.). Було здійснено аналіз кризових явищ та значення кризи професійного самовизначення й ідентичності в становленні особистості (Є.Зєсп [6], Є.Симанюк [25] та ін.). Вивчався вплив загальних та індивідуальних здібностей особистості на професійне самовизначення і становлення (С.Климов [10], Н.Самоукіна [24] та ін.). Було розглянуто питання взаємозв'язку особистісного і професійного розвитку людини (Т.Буякас [4], Н.Пряжников [21], [22] та ін.). У плані психолого-педагогічної діяльності детально вивчалися система професійних стосунків, особливості педагогічної комунікації її учасників, умови гармонійного розвитку особистості у психолого-педагогічній системі (Г.Балл [1], О.Винославська [5], С.Мусатов [17]). Проводилося дослідження у сфері впливу мови і культури на розвиток індивіда (Р.Кісь [9], К.Леві-Строс [13], О.Леонт'єв [14], В.Наумов [18], О.Потебня [20], О.Хроленко [28], Л.Щерба та [31] ін.).

Проте за межами досліджень залишилось питання окреслення психологічних особливостей особистісного і професійного становлення студента – майбутнього викладача іноземної мови. Адже період навчання студентів у вищій школі детермінований (як віковою ознакою) найбільшою сенситивністю юнацтва до самовизначення, саморефлексії, аналізу усталених загальних соціальних і конкретних професіональних установок і пріоритетів, усвідомлення своєї ролі у житті соціума, прагненням активної особистісної діяльності. Спеціальність викладача іноземної мови, крім того, актуалізує ототожнення особистості у рідномовній культурі й ідентифікацію образу іншомовної, а також зіставлення феноменів рідної й іноземної лінгвокультури. Від психологічних особливостей процесу особистісного і професійного становлення в умовах отримання конкретної спеціальності залежить специфіка функціонування системи цінностей і орієнтирів, реалізації особистої активності людини в площині суб'єктних й інтерсуб'єктних взаємовідношень у майбутньому.

Мета дослідження: провести теоретичний аналіз проблеми та емпіричним шляхом виявити й обґрунтувати психологічні особливості особистісного і професійного становлення майбутнього викладача іноземної мови в період його навчання у вищій школі для подальшого визначення шляхів поліпшення психологічних умов даного становлення.

Теоретичний аналіз проблеми свідчить, що на сучасному етапі дослідження психології особистості у вітчизняній науці спостерігаються певні тенденції. Передусім, це тенденція до вивчення особистості як свідомого феномену, що діє, саморозвивається і зумовлений взаємодією трьох основних складових: біологічної, соціальної та власної активності. Становлення особистості передбачає, по-перше, процес перетворення індивіда як одиничної природної істоти з єдністю природженого і набутого в суб'єкт власних і соціальних перетворень у процесі реалізації особистісної активності в умовах міжособистісної діяльності й спілкування; по-друге, набуття і розвиток якості суб'єктності як відмінної ознаки людини на шляху перетворення індивіда в особистість. За Г.Костюком [11], загальним механізмом розвитку індивіда, що народжується біологічною істотою, але має потенцію стати особистістю, є співвідношення трьох детермінант: навчання, виховання і психічного розвитку. Їхня взаємодія формує особистість та мотивує її подальший свідомий розвиток. За С.Максименком [14], ядром особистості є специфічна єдність біологічної і соціальної детермінант, а механізмом становлення й розвитку особистості є нужда як явище біосоціальної природи. За С.Рубінштейном [23], через об'єднання біологічного і соціального в індивідуальному акцентується поетапне діяльносне саморозуміння й самопізнання особистості, формується й розвивається її самосвідомість. За Т.Титаренко [26], детермінантами особистісного розвитку є біологічний фактор, фактор раннього віку і батьківського виховання, а також суб'єктність (самодетермінація), а механіз-

мом, що призводить до дії систему даних детермінант, є життєвий вибір особистості, в акті якого експлікується суб'єктність як така.

Важливими детермінуючими умовами становлення особистості як суб'єкта діяльності визначають професійне самовизначення й професійну діяльність (Т.Буякас [4], Е.Еріксон [33], О.Швидкий [29], Л.Шнейдер [30] та ін.). На віковому етапі юнацтва самовизначення індивіда у професійній діяльності є одним із найзначущих чинників становлення особистості. Від того, як відбудеться перегляд і диференціація вже сформованих і детермінація нових цінносних орієнтирів й настановлень, залежить напрямок і специфіка реалізації власної активності індивіда у майбутньому. Професійне становлення особистості, за Е.Симанюком [25], – це формування соціально значущих і професійно важливих якостей та їхня інтеграція, готовність до постійного професійного зросту, пошук оптимальних шляхів якісного і творчого виконання професійної діяльності відповідно до індивідуально-психологічних особливостей особистості. Професійна площина стає умовою розкриття особистісного потенціалу, реалізації суб'єктної активності (Т.Буякас [4], Н.Пряжников [21], Н.Самоукіна [24], Т.Титаренко [26], Л.Шнейдер [30] та ін.). Цілісний процес професійного становлення, за Е.Зеєром [6], умовно поділяється на п'ять етапів: оптації, професійної підготовки, професійної адаптації, первинної та вторинної професіоналізації, професійної майстерності. Кожен етап характеризується відповідною кризою становлення: професійної орієнтації, вибору, експектацій, росту і кар'єри, самоактуалізації, втрати професії. У процесі подолання криз професійного становлення індивід поступово ідентифікує себе з обраною професією. Відбувається інтеграція особистісних і професійних психологічних особливостей у структурі особистості. Для успішної самореалізації особистість має подолати кризу професійної ідентичності, що є рушійним фактором її поступового становлення (Е.Зеєр [6], Е.Симанюк [25] та ін.).

Специфікою становлення педагога, з одного боку, є присвоєння образу професії перетворюючого характеру (за Є.Климовим [10]), що дає можливість успішної соціалізації через реалізацію свого внутрішнього творчого потенціалу в сфері комунікації й організації міжособистісного спілкування (Г.Балл [1], О.Винославська і В.Зликов [5], С.Мусатов [17] та ін.). З іншого боку, теоретично сформульовані умови процесу професійної підготовки у вищій педагогічній школі та сам реальний процес часто не збігаються, внаслідок чого констатується низький рівень професійної свідомості, що, у свою чергу, може перешкоджати досягненню статусу особистісної і професійної ідентичності, а також успішній соціалізації особистості (О.Коропечька [11], Н.Носова [19], Т.Ткачук, Л.Овсянкіна та О.Іщенко [27], Т.Щербан [32] та ін.). Більше того, викладач іноземної мови у своєму професійному становленні змушений не тільки оволодіти навичками використання коду іншої мови, але й заглибитися в лінгвокультурні особливості менталітету народу, мова якого

вивчається (О.Потебня [20], Л.Щерба [31], А.Хроленко [28] та ін.). Відбувається певна ідентифікація себе із ментальністю, що відбита в специфіці іншомовної діяльності.

На підставі теоретичного аналізу (С.Баклушинський [2], М.Борневассер [3], Т.Буякас [4], Е.Еріксон [33], Л.Шнейдер [30] та ін.) було зроблено висновок про те, що самоідентифікація є психологічним показником вищого порядку в емоційно-когнітивній організації особистості, ніж ідентифікація. Остання є більш детермінованою неусвідомлюваною характеристикою, тоді як перша включає характер усвідомленості. С.Баклушинський [2], Е.Еріксон [33], Л.Шнейдер [30] самоідентифікацію розуміють як психологічний процес: емоційно-когнітивне прагнення особистості до самоусвідомлення як екзистенції, тотожності собі, приналежності групі; М.Борневассер [3] як засіб досягнення ідентичності: властивість особи конструювати інтеграційний образ «Я», що включає самоусвідомлення, самооцінку, самоповагу; Т.Буякас [4], В.Зливков [8] – як спосіб життєдіяльності: здатність суб'єкта, диференціюючи образи «Я» реального і «Я» ідеального, актуалізувати «Я» динамічне з метою перетворення образу «Я» реального в образ «Я» ідеального, що забезпечує динаміку розвитку.

Отже, самоідентифікація є особистісним утворенням, синтезом структурних (продукування емотивно-когнітивних конструктів і поєднання їх у індивідуальну інтегративну систему) й функціональних характеристик (властивість свідомо трансформувати інтегративну систему особистісних емотивно-когнітивних конструктів під впливом суб'єктних мотивів й інтерсуб'єктної взаємодії). Домінантною одиницею у цьому синтезі ми бачимо особистісну усвідомленість (в ототожненні особистістю себе як екзистенційної даності і як одиниці соціальної групи у конкретних варіативних умовах міжособистості взаємодії).

У професійній сфері, що є формою реалізації суб'єктної активності індивіда, самоідентифікація особистості набуває специфічних ознак, зумовлених певним видом професійної діяльності, необхідністю присвоєння нових професійних образів у нових умовах міжособистісного спілкування. Щодо майбутнього викладача іноземної мови, то професія педагога передбачає присвоєння нових образів і формування конкретних професійно важливих якостей: креативності, рефлексії, емпатії, спілкування – комунікативні й організаторські уміння (Є.Зеєр [6], Є.Климов [10] та ін.). Спеціальність викладача іноземної мови передбачає тренування одночасно двох ролей – носія образу рідної і демонстратора образу іншомовної культури (В.Наумов [18], О.Потебня [20], Л.Щерба [31] та ін.). Таким чином, від процесу самоідентифікації залежать особливості особистісного й професійного становлення студентів.

Емпіричне дослідження самоідентифікації студентів – викладачів іноземної мови з метою виявлення психологічних особливостей особистісного і

професійного становлення проводилося у вибірці з 200 студентів (викладачів іноземної мови) 2–4 курсів філологічного факультету Севастопольського міського гуманітарного університету. Результати дослідження продемонстрували: 1) розмитість уявлень у сфері особистісних цінностей: розмитий рівень розвитку системи ціннісних орієнтирів буттєвого типу в 39.6% виборів детермінації термінальних цінностей і 39.1% – інструментальних, а також низький рівень у 30.3% виборів термінальних цінностей та у 37.4% інструментальних; 2) психологічні труднощі в сфері міжособистісного спілкування: рівень розвитку комунікативних здібностей в 22% виборів нижче задовільного, у 20.9% – незадовільний, у 22.6% – задовільний; рівень розвитку організаторських здібностей в 16.5% виборів нижче задовільного, в 16% – незадовільний; 3) при достатньо високому рівні розвитку творчих здібностей (у 62.6%) середній результат в 22.5% виборів і низький – у 14.9%. Більш того, дослідження особливостей самоідентифікації студентів – викладачів іноземної мови за ознакою культурної мовної приналежності демонструє певний дифузний стан. З одного боку, зафіксовано низький рівень усвідомленого уявлення респондентів про особистісну систему національно-культурних мовних пріоритетів: 1) 30% респондентів не вважають значущим у особистісному становленні фактор рідної мови, але 27% усвідомлюють важливість знання рідної мови; 2) тільки у 33% виборів респонденти вважали необхідним прищеплення дитині любові й пошани до рідної мови та у 37% усвідомлюють значущість виховання любові й пошани до національної культури; 3) менше половини респондентів (44%) демонструють готовність до усвідомлення й прийняття своєї культурної мовної приналежності. З другого боку, зневага до культурного мовного фактора в особистісному становленні не заважає студентам підходити до проблеми кросскультурної взаємодії з інших позицій: 1) 56% виступають проти переходу людства на один мовний комунікативний код; 2) 64% вважають необхідним збереження національно-культурних традицій; 3) 63% вважають несправедливим існування «привілейованих» мов.

Висновки. Психологічними особливостями особистісного і професійного становлення майбутнього викладача іноземної мови визначені такі. По-перше, у контексті особистісного становлення для молоді є характерним: 1) прагнення до ідентифікації себе як екзистенційної даності, до самовизначення і саморозуміння; 2) тенденція до саморефлексії у міжособистісному спілкуванні; 3) прагнення до визначення своєї ролі у власному і суспільному житті. Професійний контекст формує підґрунтя для реалізації особистісних психологічних тенденцій становлення особистості. По-друге, професійне становлення майбутнього педагога – викладача іноземної мови на етапі професійної підготовки має свої специфічні риси: 1) особистість стикається з необхідністю присвоєння образу професії перетворюючого характеру (професія педагога), що актуалізує суб'єкту активність через розвиток творчих здібностей, самосвідомості, рефлексії, відповідальності; 2) професійний образ педа-

гога-словесника передбачає розвиток суб'єктної активності в інтер-суб'єктному спілкуванні; 3) спеціальність викладача іноземної мови вимагає ототожнення особистості студента себе із образом лінгвокультури, мова якої вивчається, із образом, який викладач має демонструвати учням.

В період професійної підготовки індивід стикається з проблемою інтеграції особистісних і професійних смислів та переживає кризу професійної ідентичності, що актуалізує й кризу особистісної ідентичності в цілому. При зіткненні особистісних і професійних смислів індивід переживає змішування уявлень про образ свого «Я», образ професії і образ себе у професії. Дані емпіричного дослідження демонструють дисбаланс інтеграції особистісних і професійних емотивно-когнітивних конструктів.

Перспективами подальших досліджень є, по-перше, розробка програми психологічного супроводу особистісного і професійного становлення майбутнього викладача іноземної мови, а також апробація ефективності впровадження даного психологічного супроводу, по-друге, побудова теоретичної інтеграційної моделі особистісного і професійного становлення майбутнього викладача іноземної мови.

Література

1. Балл Г.О. Сучасний гуманізм і освіта: Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти. – Рівне: “Ліста-М”. – 2003. – 128 с.
2. Баклушинский С.А., Белинская Е.П. Развитие представлений о понятии «социальная идентичность» // Идентичность: Хрестоматия / Сост. Л.Б.Шнейдер. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – С. 116 – 134.
3. Борневассер М. Социальная структура, идентификация и социальный контакт // Идентичность: Хрестоматия / Сост. Л.Б.Шнейдер. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – С. 135 – 143.
4. Буякас Т.М. О проблемах становления чувства идентичности у студентов-психологов // Идентичность: Хрестоматия / Сост. Л.Б.Шнейдер. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – С. 221 – 224.
5. Винославська О., Зливков В. Нормовідповідність і самоідентифікація в структурі ідентичності педагога // Соціальна психологія. – 2006 - №4 (18) – С. 113 – 119.
6. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. – 3-е изд., перераб., доп. – М.: Академический Проект; Фонд «Мир», 2005. – 336 с.
7. Зливков В.Л. Самоідентифікація в педагогічній комунікації. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2005. – 144 с.
8. Зливков В. Проблема особистісної та професійної самоідентифікації в сучасній психології // Соціальна психологія. – 2006 - №5 (19) – С. 128 – 136.

9. Кісь Р. Мова, думка і культурна реальність (від Олександра Потебні до гіпотези мовного релятивізму) – Львів: Літопис, 2002. – 304 с.
10. Климов Е.А. Образ мира в разнотипных профессиях: Учеб. пособие для вузов. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – 223 с.
11. Коропецька О.М. Проблема професійної ідентичності в контексті реформи освіти в Україні // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН Україні / За ред. С.Д.Максименка. Т. IX, част. 3. – К., 2007 – С. 152 – 158.
12. Костюк Г.С. Психологические аспекты опытно-экспериментальных педагогических исследований // Костюк Г.С. избр. психол. труды. – М.: Педагогика, 1988. – С. 76 – 86.
13. Леви-Стросс К. Первобытное мышление: Пер. с фр. – М.: Республика, 1994. – 384 с.
14. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – 3-е изд. – М.: Смысл; СПб.: Лань, 2003. – 287 с.
15. Максименко С.Д. Генезис существования личности. – К.: Издательство ООО «КММ», 2006. – 240 с.
16. Маслоу А. Психология Бытия: Пер. с англ. – М.: Рефл – Бук; К.: Ваклер, 1997. – 300 с.
17. Мусатов С.О. Психологія педагогічної комунікації: теоретико-методологічний аналіз. – Київ-Рівне: Ліста – М. – 2003. – 176 с.
18. Наумов В.В. Лингвистическая идентификация личности. Изд. 2-е, стереотипное. М.: КомКнига, 2007. – 240 с.
19. Носова Н.В. Готовність педагогів до реалізації фасилітативної дії у навчально-виховному процесі // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН Україні / За ред. С.Д.Максименка. Т. VIII, вип.4. – К., 2006 – С. 258 – 267.
20. Потебня А.А. Собрание трудов; Мысль и язык / Ю.С. Рассказов, О.А. Сычев (подгот.). – М.: Лабиринт, 1999. – 300 с.
21. Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. – М., 1996. – С. 24 – 47.
22. Пряжников Н.С. Психологический смысл труда: Учеб. пособие к курсу «Психология труда и инженерная психология». – М.: Изд-во «Ин-т практ. психологии». – Воронеж: НПО «МОДЭК», 1997. – 351 с.
23. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии – СПб.: Питер Ком, 1999. – 720 с.
24. Самоукина Н.В. Психология профессиональной деятельности. 2-изд. – СПб.: Питер, 2004. – 224 с.
25. Сыманюк Э.Э. Психология профессионально обусловленных кризисов. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – 320 с.
26. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. – К.: Либідь, 2003. – 376 с.

27. Ткачук Т.М., Овсянкіна Л.А., Іщенко О.М. Вивчення професійної спрямованості майбутніх педагогів як умова їх ефективної соціалізації// Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. Т. IX, част. 3. – К., 2007 – С. 384 – 389
28. Хроленко А.Т. Основы лингвокультурологии: Учебное пособие / А.Т. Хроленко; Под ред. В.Д. Бондалетова. – М.: Флінта: Наука, 2004. – 184 с.
29. Швидкий В.О. Особливості формування Я-концепції в професійному становленні особистості: Автореф. канд. психол. наук. 19.00.07. – К., 2007. – 18 с.
30. Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг: Учеб. пособие. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – 600 с.
31. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Ленинград: “Наука”, 1974. – 428 с.
32. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис // Идентичность: Хрестоматия / Сост. Л.Б.Шнейдер. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2003. – С. 69 – 101.

К.Ю. Богомаз, К.М. Гевель

ГУМАНІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ

У статті розглянуто важливість процесу громадянського виховання молодого покоління для розбудови демократичної правової держави. Розглянуто основні завдання гуманістичного виховання студентів вищих навчальних закладів та наголошено на важливості гуманістичної спрямованості освітнього процесу.

Громадянське виховання, освіта, гуманізм, культура, гуманістичне виховання, самовиховання, національне самовизначення, технократизм, безперервна освіта.

In the article the importance of process of civil education of the young generation is considered for alteration of the democratic legal state. The basic tasks of humanism education of students of higher educational establishments are considered and importance of humanism orientation of educational process is marked.

Civil education, education, humanism, culture, humanism education, self-education, national self-determination, technocratizm, continuous education.

Сучасна епоха та розвиток глобалізаційних процесів вимагає від кожної людини високого рівня освіченості та культурного розвитку. Проте в

Україні сьогодні низька моральність та низький рівень культури майже стали нормою життя. Триває процес девальвації таких загальносвітових цінностей, як порядність, гуманізм, толерантність, законослухняність, здатність до співпереживання тощо. А саме на цих якостях людини може бути побудоване високорозвинене суспільство. Виховання громадянина та гуманізація суспільного життя, підняття загальнокультурного рівня населення значною мірою має здійснюватися через заклади освіти.

Актуалізація даної тематики обумовила збільшення інтересу до неї з боку науковців. Н.Г. Чибісова, наряду з іншими науковцями, зазначає, що сьогодні на передній план навчально-виховного процесу виходить особистісний розвиток людини та формування культурної особистості [1]. В.Л. Аношкіна та С.В. Резванов обґрунтовують необхідність культурологічного підходу до системи освіти [2]. Питання впровадження гуманітарного компоненту у навчально-виховний процес висвітлено в роботах О.Л. Сидоренко, М.І. Романенко, В.І. Шубіна, Ф.Е. Пашкова та інших [3, 4, 5]. В.М. Олуйко акцентує увагу на провідній ролі викладача у переорієнтації освітнього процесу з технократичної на гуманістичну концепцію [6].

Розбудова демократичної правової держави вимагає виховання свідомих всебічно розвинених, культурноосвічених громадян. Це на сьогодні стало провідним завданням вищих навчальних закладів України наряду з професійною підготовкою спеціалістів. Визначення ролі гуманізації освітньо-навчального процесу у вихованні молодого покоління нової генерації стало метою даної статті.

Майбутнє держави починається з виховання молодого покоління. Сучасні умови характеризуються тим, що, з одного боку, існує необхідність збереження національної культури та традицій, а з іншого – необхідно забезпечити засвоєння молоддю таких цінностей, які б допомогли їй існувати в умовах суспільства, що глобалізується. Проте, молоде покоління України залишилося без надійних соціальних орієнтирів. Руйнація традиційних форм соціалізації підвищила особисту відповідальність молоді за свою долю, поставивши її перед необхідністю вибору, виявила неготовність більшості з них включитися в нові суспільні відносини. Вибір життєвого шляху став визначатися не здібностями й інтересами молодої людини, а конкретними обставинами. В масовій свідомості домінує негативізм: молода людина відчуває себе незатребуваною за нових соціальних умов, і соціальна незатребуваність породжує деморалізацію та соціально-політичну пасивність, небажання брати участь у чужих для неї суспільних явищах. У наявності – проблема відчуження молоді від держави, низького рівня громадської активності молоді у вирішенні проблем місцевих громад, частиною яких вони є, а також суспільства у цілому.

Тому проблема громадянського виховання особистості виступає сьогодні як важлива для подальшого розвитку нашої держави. Це пов'язано з

тим, що процес розбудови й утвердження суверенної, демократичної, соціально орієнтованої держави пов'язаний із становленням громадянського суспільства в Україні. Громадянське виховання передбачає формування громадянськості як якості особистості, яка дає можливість людині відчувати себе морально, соціально, політично дієздатною та захищеною. З цим також пов'язане лояльне ставлення людини до встановлених в державі порядків, законів, інституцій влади, відчуття власної гідності, знання і повага до прав людини, чеснот громадянського суспільства [5].

Серед завдань громадянського виховання виділяють визнання й забезпечення в реальному житті пріоритету прав людини як гуманістичної цінності та єдиної норми всіх людей без будь-яких дискримінацій; усвідомлення взаємозв'язку між ідеями індивідуальної свободи, правами людини та її громадянською відповідальністю; утвердження гуманістичної моралі та формування поваги до таких цінностей, як свобода, рівність, справедливість; формування соціальної активності особистості на основі таких соціальних умінь як готовності до участі в процесах державотворення, здатності до спільного життя і співпраці в громадянському суспільстві, готовності взяти на себе відповідальність тощо; розвиток критичного мислення, що забезпечує здатність усвідомлювати та відстоювати особистісну позицію в тих чи інших питаннях, уміння знаходити нові ідеї та критично аналізувати проблеми, брати участь у дебатах, уміння переосмислювати дії та аргументи, передбачати можливі наслідки дій та вчинків; формування толерантного ставлення до інших культур і традицій; виховання негативного ставлення до будь-яких форм насильства; активне запобігання виявленню деструктивного націоналізму, шовінізму, фашизму [7].

Ефективність вирішення цих завдань вимагають системності та послідовності впливу на молоде покоління агентів та інститутів соціалізації, виховний процес на всіх етапах соціалізації має бути спрямованим на формування цілісної особистості та справжнього громадянина своєї держави.

Актуальність громадянського виховання особистості у сучасному українському суспільстві великою мірою зумовлюється необхідністю державотворчих процесів, що забезпечили б усім громадянам рівні стартові можливості для розвитку й застосування їх потенційних здібностей, досягнення суб'єктивно привабливих і водночас соціально значущих цілей як умов реалізації найголовнішої соціально-психологічної потреби особистості – потреби у самовизначенні та самоствердженні.

Побудова громадянського суспільства передбачає гуманізацію суспільного життя. Це означає надання людині права самостійно мислити, діяти, приймати рішення та відповідати за свої вчинки, повагу до поглядів людини, навіть за умов коли вони є протилежними загальноприйнятим точкам зору. Гуманізація виступає своєрідною соціально-культурною позицією, яка вихо-

дить з пріоритети людини як вищої цінності. Це передбачає і наявність відповідної системи освіти.

У Законі „Про освіту” вказано, що „гуманізм, демократизм, пріоритет загальнолюдських духовних цінностей” є основними принципами освітнього простору України. Також, принципи гуманізації освіти, єдності навчання і виховання, поглибленого осмислення властивостей і станів особистості студента та органічного зв'язку з національною та світовою культурою, історією, традиціями закріплено Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті [8,9].

Метою гуманістичної реконструкції вищої освіти є об'єднання інженерної підготовки з гуманістичними цілями, а не лише з задачами та цілями науково-технічного прогресу. Сьогодні ж в Україні має місце яскраво виражений технократичний менталітет суспільної думки. Але ж освіта – це всебічний розвиток особистості, а не лише отримання знань зі спеціальності. Освіта має надати людині знання зі спеціальності, виховати в неї громадянські якості, вміння думати та працювати, брати участь у суспільному житті і в той же час залишатися індивідуальністю. Тому стратегічною метою вищого навчального закладу повинна стати підготовка професійно і культурно орієнтованої особистості, яка володіє світоглядним потенціалом, здібностями до професійної, інтелектуальної та соціальної творчості, яка володіє стійкими вміннями і навичками виконання професійних обов'язків, яка усвідомлює необхідність навчання і самовдосконалення протягом усього життя. Отже, гуманізація освітнього процесу – це сприяння розвитку особистості в цілому, а не лише її знань, вмінь та навичок, виховання людини у відповідності до засад гуманізму.

Виховання на засадах гуманізму означає виховання свідомого громадянина, патріота, набуття молоддю соціального досвіду, високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді потреби та вміння жити в громадянському суспільстві, духовності та фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, трудової, екологічної культури. Це процес особистісно орієнтованого виховання, що ґрунтується на діалектичній єдності загальнолюдських і національних цінностей. Тому особливий зміст у визначенні гуманістичних підходів до реформування освіти в Україні має проблема національної спрямованості освіти, її національного самовизначення, що полягає в органічному поєднанні освіти з національною історією й традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу, перетворенні освіти на важливий інструмент національного розвитку й гармонізації національних відносин. Саме цей принцип є одним із найважливіших не лише в освітній, а й у національній політиці України [10].

Організація гуманістичного та громадського виховання в українських вищих навчальних закладах знаходиться на низькому рівні та не відповідає вимогам розвитку особистості та суспільства. Це пояснюється багатьма при-

чинами. Зокрема, недостатнім теоретико-методичним та психологічним рівнем підготовки викладачів. Інколи викладачі зосереджуються на предметності своєї дисципліни, забуваючи при цьому про людину. Але слід пам'ятати, що гуманістично спрямованою може вважатися лише така освітня діяльність, у якій викладач зуміє не просто ознайомити, а й переконати студента в моральності та життєздатності гуманістичних інтересів. Роль викладача у становленні спеціалістів стає особливо важливою у наші дні, коли загострюється протиріччя між високою інформованістю студентів та проявом бездуховності та низької культури. Тому існує необхідність підвищення готовності викладачів до здійснення гуманістичного виховання студентів.

Одним із завдань гуманістичного виховання, яке наближує формування гармонійної особистості, здатної є вироблення практичних умінь і навичок самовиховання. Особливу роль у самовихованні особистості студента відіграють ціннісні орієнтації, які утворюються на основі самопізнання. Тому вибір форм, методів, засобів гуманістичного виховання має відбуватися не випадково, а відповідати зростаючим можливостям розвитку пізнання й самопізнання студента.

Крім того, гуманістичний підхід до освіти потребує також багатокладності та варіативності освітянського простору, що має передумовою різноманітність форм власності на освітні установи та послуги в межах єдиної державної системи освіти, створення для кожної людини широких можливостей вибору форм і засобів освіти, навчальних закладів, які б відповідали освітнім запитам особистості, запровадження варіативного компонента змісту освіти, диференціації та індивідуалізації навчального процесу, створення розгалуженої мережі закладів освіти недержавних форм власності.

Отже, гуманізація освіти є важливим напрямком розбудови держави, що пов'язано з необхідністю кардинальної зміни спрямування діяльності освітніх закладів з односторонньої підготовки кваліфікованої робочої сили для задоволення потреб економічного розвитку до створення всебічних умов для задоволення потреб людини у самовдосконаленні, у постійному підвищенні рівня своїх знань і культури. У зв'язку з цим, метою державної політики щодо розвитку освіти в Україні має стати формування духовного світу молоді, позитивної ідеології та способу життя та створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України та виховання покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, обіргати і примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства.

Література

1. Чибісова Н.Г. Вищий навчальний заклад як середовище формування цінностей студентської молоді в соціокультурних умовах сучасної України: Монографія / Н.Г. Чибісова; Нар.укр.академія, – Х.: вид-во НУА, 2004 – 256 с.

2. Аношкина В.Л., Резванов С.В. Образование. Инновация. Будущее. (Методологические и социокультурные проблемы). – Ростов-на-Дону: Изд-во РО ИПК и ПРО, 2001. – 176 с.
3. Сидоренко О. Проблеми гуманізації та гуманітаризації в освітній реформі в Україні, 2001 // Вища освіта України № 2. – С. 63–67.
4. Романенко М.І. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід. – Наукова монографія. – Дніпропетровськ, Видавництво "Промінь", 2001 – 196 с.
5. Шубин В.И., Пашков Ф.Е. Культура. Техника. Образование. – Днепропетровск, 1999. – 52 с.
6. Олуйко В.М. Сучасні вимоги до професорсько-викладацького складу вищих навчальних закладів та шляхи підвищення його професійного рівня // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – № 4. – С. 5–10
7. Стратегия гуманизма: (Из опыта работы научно-учебного комплекса НТУ «ХПИ» – ХГУ «НУА»). – Х.: Изд-во НУА. – 2004. – 212 с.
8. Закон України „Про освіту” // <http://www.rada.gov.ua>
9. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України, 2002. – Квітень, 23.
10. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції» / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. Прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416с.

Г.С. Воронка

“КОЛАБОРАТИВНІ” АКАДЕМІЧНІ ПРОГРАМИ У БРИТАНСЬКИХ, ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ВНЗ ЯК ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ (ЄВРОМОВИ, АКАДЕМАСПЕКТ) (СТУПЕНІ – ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ СПЕЦІАЛІСТІВ)

“Коллаборативные” программы – регламентированный элемент в реализации учебно – образовательного процесса в британских вузах. В реализации “коллаборативных” программ регламентировано изучение модульных курсов – фрагментов программ в вузах - “партнерах”: на территории Великобритании / экстерриториально (в континентальных западно – европейских странах, США, Канаде). “Коллаборативная” реализация – акмеологическая в отношении педагогических субъектов: студентов, слушателей, аспирантов; лекторов, тьюторов, инструкторов.

В процессах реализации “кооперированных” программ студентами осуществляется развитие умений: академического (англоязычного) обще-

ния; адаптации к альтернативному (вузовскому, культурологическому, бихевиористическому, производственному) медиуму; перспективного мобильно – поискового трудоустройства (в филиалах ТНК – британских, европейских). В результате “изучения” “трансевропейских” программ выпускники британских вузов на рынке ТР – “априори”: глобализованно эрудированные, тренированные, информированные, конкурентно максимально способные.

Концептуальные термины: “коллаборативные” (кооперированные, партнерские, трансевропейские/континентальные) академические программы, вузы – диверсифицированный медиум, педагогическая социализация, адаптированная академическая коммуникация.

“Collaborative” Programs – is a regulated element in realization of Instruction – Educational Process at British Universities. In realization of “Collaborative” Programs is regulated Learning of Modular Courses- programs fragments in “partner” Universities: in/outside Britain (in continental West European countries, USA, Canada). “Collaborative” realization – is acmeologic for agents: Students, PG Students; Lecturers, Tutors, Instructors.

In processes of realization of “Cooperative” Programs by Students are being developed skills of: academic (English Language) Communication; adapting to the alternative (academic, social, behavioral, production) media; strategic search placement (in affiliations of TN Corporations – British, European). As results in realization of “TransEuropean” programs British alumni are – “априори”: globally educated, trained, informed, competitive/

Conceptual Terms: “Collaborative” (cooperative, partner, trans-European / continental) academic programs, diversified University media, pedagogic socialization, adapted communication.

Ініціація, імплементація раціональних, ефективних інструктивних технологій – предмет у програмах наукових досліджень, здійснених у сфері “дидактичної методології”. Автори педагогічно – методичних публікаційних матеріалів у галузі “дидактичного менеджменту” (імплементація комунікативних іноземномовних педтехнологій) (викладання англ. мови як іноземної): Першукова О. [1]; Семенець О.Є. [2]; Степенко Г. [3]; Тараненко І. [4]; Тарнопольський О.Б. [5], [6]; Хоменко Л.Я. [7].

Цілі у написанні статті – здійснення дослідження у сфері реалізації інтеграційно форматуваних, комунікативно орієнтованих педтехнологій (розвиток умінь у спілкуванні “академічною англійською мовою”) у системі ВО у Великобританії; здійснення ідентифікації щодо методологічного статусу “коллаборативних” програм як академічно – дидактичних, культурологічно – розвивальних, адаптаційно – бихевиористичних, комунікативно – реалізаційних елементів у структурі навчально – освітнього процесу у британських, західноєвропейських ВНЗ.

“Коллаборативні” академічні програми – специфічно – атрибутивні у реалізації навчально – освітнього процесу у системі британських ВНЗ (уні-

верситетського типу). Магістерську, докторську економічні програми (здобуття ступенів MSc, PhD; варіанти у експлікації академічної програми - "Економічні науки", "Функціонування економічних систем у період транзиту (період реформ)") реалізують у колективах викладачів у 8-ми шотландських ВНЗ: університетах у Абердині, Данді, Единбурзі, Глазго, Стерлінзі, Стретклайді (район у Глазго); "Геріот - Уатт" – університеті, університеті св. Андрія. "Шотландську економічну програму" – інноваційних педагогічно – технологічних характеристик: 1) реалізують у режимі "фул - тайм" (класичному стаціонарному); 2) структурують із 2-ох ступеневих елементів – магістерського курсу, докторської програми (інтегрованих курсів – ступенів у структурі програми); 3) академічний термін у реалізації магістерського курсу- 1-річний, форми у здійсненні академічного контролю у кінці реалізації магістерського курсу – написання екстенсивного есе (8-10 тис. слів), екзаменаційне тестування (тестувальні основи – навчальні матеріали, які викладають у процесах реалізації 5- ти дисциплінарних курсів); 4) вивчення дисциплінарних курсів, здійснення програм наукових досліджень в інституті магістратури - продовжують реалізувати в інституціях аспірантури на ступені здійснення програм докторських досліджень; академічні елементи магістерського курсу інкорпоровано до структури докторської програми; 5) академічний термін у реалізації докторської програми – 3-річний (1+2; магістерський термін + докторський 2- річний термін), пререквізити у процесах здобуття наукового ступеня "доктор філософії" – академічний прогрес у вивченні магістерського курсу, написання і подання до захисту докторської дисертації [8, с. 1-2].

Форматування програми "колаборативною" – базові процеси у:

1. консолідації академічного потенціалу у реалізаторів програми – у процесах викладання здійснюють інтеграційне комбінування "академічних зусиль" у навчально – науковій діяльності лекторів, тьюторів, консультантів, методистів, інструкторів, менторів, IT – працівників – академпрацівників факультетів економічних наук у 8- ми шотландських університетах (загальна кількість університетів у Шотландії);
2. інтеграційному використанні інформаційно – технологічних, інформаційно – бібліотечних ресурсів у шотландських університетах (інформаційно – технологічні системи у ВНЗ у Шотландії об'єднано у структурі загальноуніверситетської інформаційно – технологічної системи – the Joint Academic Network (JANET), функціонування загальноуніверситетської мережі – мультиплікація можливостей у використанні локальних інформаційно – технологічних мереж у ВНЗ у Великій Британії, європейських країнах; у бібліотечних фондах у шотландських ВНЗ імplementовано схеми інформаційно – технологічного пошуку інформаційних матеріалів – on – line computer search facilities;
3. вивченні слухачами в інституті магістратури, учасниками – реалізаторами докторської програми лекційних програм, запропонованих виклада-

чами – авторами лекторських курсів, у шотландських ВНЗ (А. Регламентований вступний курс (52 контактні год.): Математика, економетрія (2-тижневий, відвідування - регламентоване); Б. Регламентовані "ядрові" курси (к-ть курсів – 3; курсовий термін – 50 контактних год.): 1) Мікроекономіка ("координатор курсу" (к.к.) – викладач – методист, ун-т св. Андрія); 2) Макроекономіка (к.к. – викладач – методист, муніципальний ун-т у Глазго); 3) Методи у здійсненні "кількісного" аналізу (к.к. – викладач – інструктор, ун-т в Единбурзі); В. Елективні курси (пропозиція - 12-ти, селекціонування - 3-ох; курсовий термін – 25 контактних год.): 1) Економічні процеси: ринок трудових ресурсів (к.к. – викладач – реалізатор, ун-т у Стерлінзі); 2) Економічне трансформування у східноєвропейських країнах (к.к. – викладач – реалізатор, ун-т "Геріот - Уатт"); 3) Актуальні питання: процесуальне економічне трансформування (подвійний академстатус модульного курсу: континуальний – продовження попереднього, автономний; перелік питань - модернізований періодично (щороку); зарахування студентів до складу академгруп - консеквентне (із складу попередньої академгрупи), комплементарне; к.к. – викладач – реалізатор, ун-т "Геріот - Уатт"); 4) Міжнародні фінанси (к.к. – викладач – фінансист, регіональний ун-т у Стретклайді); 5) Середовище, енергетичні, мінерально – сировинні ресурси (к.к. – викладач – реалізатор, регіональний ун-т у Стретклайді); 6) Економічні теоретичні, методологічні концепції (розгляд питань: виникнення класичної економічної теорії, політичної економії; Адам Сміт і класична система; Кейнс: епістемологічні, методологічні, економічні питання; виникнення макроекономічної теорії у 2-ій половині ХХ ст.; к.к. – викладач – реалізатор, ун-т "Геріот-Уатт"); 7) Виробничі організації (к.к. – викладач – спеціаліст у галузі менеджменту, ун-т св. Андрія); 8) Міжнародні торговельні операції (к.к. – викладач – маркетолог, муніципальний ун-т у Глазго); 9) Фінансова економіка (к.к. – викладач – фінансист, ун-т в Абердині); 10) Макроекономіка (ускладнений курс) (к.к.- викладач – реалізатор, муніципальний ун-т у Глазго); 11) Мікроекономіка (ускладнений курс) (к.к. - викладач – реалізатор, ун-т в Единбурзі); 12) Методи у здійсненні "кількісного" аналізу (ускладнений курс) (к.к. – викладач – спеціаліст у галузі статистики, ун-т в Единбурзі);

4. ідентифікації студентами, докторантами експертних рівнів у викладачів - контрактників у шотландських ВНЗ, стандартів у системі академічної культури, імплементованої у шотландських ВНЗ; слухачі в інституціях магістратури, докторанти – члени "елітарного" шотландського академічного співтовариства; Единбурзький ун-т - засновано у 1583 р., соціальні (економічні) науки (ф-т соціальних наук) – вивчають понад 700 слухачів післядипломних курсів, 270 слухачів – реалізатори програм наукових досліджень; шотландські науковці – продовжувачі традицій у розвитку

економічних наук – засновників класичної економічної теорії Адама Сміта, Девіда Х'юма, у фокусі у здійсненні актуальних економічних досліджень шотландськими ученими – прикладна економічна теорія, аналіз процесів інтенсифікованого економічного розвитку, питання щодо побудови системи "соціальної економіки";

5. диверсифікації у реалізаційній локалізації навчального процесу (реалізаторів докторських програм рееструють у 2-ох із шотландських наукових центрів, у період реалізації магістерського курсу – зараховують до академиконтингенту у Единбурзькому ун-ті, у період реалізації програми докторських досліджень – зараховують до ун-ту, у складі викладацького персоналу якого- супервізор – профільний науковий консультант; у період реалізації усієї програми докторських досліджень відбувається адаптація суб'єктів до університетських колективів, типів академмедіуму – участь у семінарських засіданнях, "наукових читаннях" в уік – енди, спеціалізованих наукових конференціях; докторанти здійснюють програми дисертаційних досліджень у дубльованих контактних системах (інструктовані 2-ма консультантами) (консультанти – експерти-представники альтернативних університетів), генеральне здійснення програми – у системі "докторанти – адміністратори програми - консультанти";
6. організації діалогічної (паритетної) академічної комунікації у системах: "слухачі /докторанти – лектори, академиконсультанти" у транснаціональних (трансбританських) масштабах.

Екстрауніверситетське середовище у реалізації програми – екологічне середовище у Шотландії – морське узбережжя, регіони озер і гір ("шотландські низини і вершини"), адміністративно – академічний медіум в Единбурзі – будівлі шотландського парламенту і Единбурзького університету (розміщені поряд).

"Колаборативна" реалізація академічних програм здійснюється в аспектах – національному, транснаціональному (кооперація у академічній діяльності – викладачів у британських, європейських університетах).

Магістерську програму "Європейська урбанізація" (здобуття ступенів "Магістр гуманітарних наук"), яку пропонують у Лестерському університеті, реалізують відповідно до принципу: "Чотири університети – моноєвропейська програма". 1- річну програму "магістерських студій" реалізують у 2-ох європейських університетах, у процесах локалізації (проживання) у 2-ох містах – історичних центрах (екстер'єр – архітектурний ландшафт у європейських містах).

Елементи у структурі магістерської програми – регламентовані модульні курси (к-ть курсів - 3): 1) "Методи, способи" (розгляд питань – урбаністика як наукова система, античне місто як явище, середньовічна археологічна наука, сучасна урбаністична наука, соціальна/ просторова сегментація, урбані-

стичний імідж); 2) "До – сучасна європейська урбаністика" (розгляд питань – середньовічна урбаністична економіка, місто і "влада", місто і культура, урбаністична ідентичність, урбаністичний ландшафт, Реформація і Просвітництво); 3) "Сучасні європейські міста" (розгляд питань – процеси індустріалізації, соціальний медіум, структурування у резидентних секторах, житлове будівництво, міський ландшафт, урбаністична модернізація, інклюзія/ ексклюзія).

Меню спеціальних елективних курсів (пропозиція – 10-ти, селекціонування – 3-ох) – 1) "Античне містобудування"; 2) "Європейські міста"; 3) "Вікторіанські міста" (у період правління королеви Вікторії); 4) "Урбаністична географія (1900 – XXI ст.)"; 5) "Соціальна географія"; 6) "Урбанізація і транспортні системи"; 7) "Планування: утопічні міста (використання художньо-літературних матеріалів)"; 8) "Дублін: планування, експансія"; 9) "Урбаністичний імідж: модернізм"; 10) "Архітектурні форми у західноєвропейських містах" [9, с.12].

Семестр I – вивчення регламентованих курсів у академмедіумі (університетському) – базової інституції, Семестр II – вивчення селекційних курсів у академмедіумі – університетів – реципієнтів.

Інституції – реципієнти: "центр історичної урбанізації", Лестерський ун-т (спеціалізація викладачів у галузі історичної урбанізації), ф-т географічних наук, Дублінський ун-т (спеціалізація учених у галузі урбаністичних наук), ф-т історичних наук, Стокгольмський ун-т (ун-т глобалізаційний, "екстра – класу" у Швеції), ф-т історичних наук, Лейденський ун-т (ун-т "прем'єр – класу" у Нідерландах, специфічний – розвиток модернізованої IT – інфраструктури, авангардний статус у галузі реалізації програм історичних досліджень). Академічне спілкування у Семестрі I – англійською мовою, у Семестрі II – англійською/національними мовами. Преференції щодо локалізації в інституції у Семестрі II - визначають з урахуванням факторів: експертні рівні, спеціалізаційні напрями у діяльності викладачів [10, с.2-3].

Обсяг магістерських дисертаційних досліджень – 20.000 слів.

Вивчення трансконтинентальної програми ідентифікують – як "унікальні можливості у пізнанні євроконтиненту", реалізаційний процес – як "динамічний і когнітивний", програмовий зміст – "інноваційний; інтердисциплінарний; євроурбаністичний".

Оскільки дистантні параметри у реалізації програми – специфічні, здійснюють використання комп'ютерно – конференційних систем, організують "віртуальні" семінари у кіберпросторі, відеолекції учених – експертів, профільних фахівців.

Часткове фінансування у реалізації програми (транспортні витрати) – із загальноєвропейських фондів (пр. "Сократ", 1996–8рр.).

Висновки

1. "Колаборативні" (кооперативні) академічні програми, які реалізують у системі британських – західноєвропейських ВНЗ (університетських ти-

- пів), – засоби у консолідації наукового потенціалу, ідентифікації експертних рівнів у реалізаторів – лекторів, тьюторів, інструкторів.
2. Викладання модульних курсів здійснюють відповідно до принципів: академічно – спеціалізаційних, профільно – професійних, у ротацийному режимі; вивчення модульних курсів – відповідно до принципів: розв’язання академічних, професійних проблем, у селекційному режимі.
  3. У процесах реалізації “колаборативних” програм здійснюють процеси: формування умінь у студентів, слухачів, реалізаторів докторських дослідницьких програм у комунікації європейськими мовами (академічне спілкування); реалізаційні елементи у структурі навчально – освітнього процесу у британських, континентальних західноєвропейських ВНЗ – комунікативні (академічне спілкування англ., національними європейськими мовами – селекційне).

Перспективи у здійсненні подальших наукових досліджень – у реалізації компаративно – аналітичних педагогічних дослідницьких програм: використання комунікативно-орієнтованих педтехнологій, конструювання інтеграційних (компоненти: економічні, бізнес-, комунікативні, менеджмент-, маркетингові, культурологічні) довготермінових, короткотермінових академічних програм у ВНЗ в Україні, Великій Британії.

Література

1. Першукова О. Європейська багатомовність в освіті // Шлях освіти. – 2000. – №4. – С. 24–26.
2. Семенець О.Є. Викладання іноземних мов і нове мислення // Проблеми вищої школи. – 1991. – Вып. 73. – С. 5–12.
3. Степенко Г. Співробітництво в галузі вивчення іноземних мов // Шлях освіти. – 1996. – №1. – С. 43–44.
4. Тараненко І. Європейський досвід двомовного навчання // Шлях освіти. – 1997. – №4. – С. 19–22.
5. Гарнопольский О.Б. Интенсивные курсы английского языка в Украине и США: черты сходства и различия // Иноземні мови. – 1996. – №4. – С. 44–47.
6. Гарнопольский О.Б. Пути интенсификации обучения иностранному языку в неязыковом вузе // Проблеми вищої школи. – 1991. – Вып. 73. – С. 85–90.
7. Хоменко Л.Я. Нові методи навчання на Заході // Иноземні мови. – 1998. – №1. – С. 32–35.
8. Scottish Doctoral Programme & Masters Degrees in Economics (Economics and Finance / Economics of Transition). 8p.
9. Graduate Studies in Economic and Social History (MA in International Economic History; MA in Urban History; M Phil, PhD by Thesis)/ Leicester University, 20p.
10. MA in European Urbanisation. Leicester University, 6p.